

แนะนำและวิจารณ์หนังสือ

Book Review

นิคม จันทรวาท : แรงงานไทยกับอุตสาหกรรม นครหลวงกรุงเทพธนบุรี : สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2515, 197 หน้า

เรื่องแรงงานเป็นเรื่องที่ได้รับความสนใจมานานแล้วในต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศอุตสาหกรรม แต่สำหรับในบ้านเราเพิ่งจะเริ่มให้ความสนใจ และมองเห็นความสำคัญของแรงงานเมื่อไม่นานมานี้เอง เพราะประเทศของเราตั้งเดิมเป็นประเทศเกษตรกรรมใช้แรงงานของคนในครอบครัว และแรงงานทาสเป็นกำลังสำคัญในการผลิต ปัญหาการใช้แรงงานและปัญหาทางค้ำแรงงานสัมพันธ์ไม่มีคั้งเช่นในปัจจุบัน เมื่อได้รับเอาระบบแรงงานแบบนายจ้าง — ลูกจ้างเข้ามาใช้แทนระบบแรงงานทาส ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการกับผู้ใช้งานก็แปรเปลี่ยนไป ประกอบกับประเทศไทยได้วางแนวทางมุ่งพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมให้มากขึ้น ปัญหาค้ำแรงงานจึงเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จนเป็นเหตุให้รัฐบาลและผู้เกี่ยวข้องต้องยอมรับความสำคัญและให้ความสนใจกับเรื่องแรงงาน ปัญหาสำคัญที่ทำให้รัฐบาลต้องเข้ามามีบทบาทอย่างแท้จริงในค้ำแรงงานเป็นครั้งแรก คือปัญหาการว่างงานเมื่อมีภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 เศรษฐกิจของไทยก็ได้รับการกระทบกระเทือนและมีผู้ว่างงานเป็นจำนวนไม่น้อย จึงเป็นเหตุให้คณะราษฎรผู้เปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 ระบุเป็นหลักหนึ่งใน 6 ประการว่า “จะช่วยเหลือสนับสนุนหางานให้บุคคลทำ” กล่าวคือ มี นโยบายการมีงานทำ (Employment Policy) ซึ่งนับได้ว่าเป็นนโยบายแรงงานประการแรกของประเทศ นอกจากปัญหาการว่างงานแล้วปัญหาต่อมาที่รัฐบาลสนใจได้แก่สภาพความเป็นอยู่ของแรงงาน โดยได้ตราพระราชบัญญัติสอบสวนภาวะกรรมกร พ.ศ. 2479 ขึ้น เพื่อให้มีการศึกษาวิจัย สภาพการทำงาน สุขภาพอนามัยของคณงาน ภาวะการครองชีพ ตลอดจนสภาพความเป็นอยู่โดยทั่วไปของคณงาน จะได้ใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงมาตรฐานความเป็นอยู่ของแรงงาน และคุ้มครองให้เกิดความยุติธรรมในการใช้แรงงานต่อไป สำหรับในปัจจุบันปัญหาแรงงานซึ่งรัฐบาลกำลังเผชิญอยู่มีเพิ่มขึ้นกว่าแต่ก่อน ปัญหาที่สำคัญในขณะนี้มีอยู่ 2 เรื่อง คือเรื่องความสัมพันธ์

ระหว่างนายจ้างหรือฝ่ายจัดการ กับฝ่ายลูกจ้างซึ่งมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์แบบเป็นทางการ (Formal Relationship) มากขึ้นทุกทีและเรื่องคุณภาพรวมทั้งฝีมือของแรงงาน ซึ่งถ้าหากไม่รีบพัฒนาแรงงานไทยให้มีคุณภาพดีกว่านี้ คุณภาพและฝีมือของแรงงานจะกลายเป็นอุปสรรคสำคัญ ในการพัฒนาอุตสาหกรรมเพราะการพัฒนาอุตสาหกรรมจำเป็นต้องอาศัยแรงงานที่มีคุณภาพมีฝีมือเหมาะสมเป็นสำคัญ จึงเป็นที่เชื่อได้แน่ๆว่าเรื่องแรงงานจะเป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อความก้าวหน้าของประเทศ และรัฐบาลจะต้องมีบทบาทในด้านนี้มากยิ่งขึ้นในอนาคต

ศาสตราจารย์นิคม จันทรวิทุร เป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่งซึ่งมีส่วนร่วมในการบุกเบิกงานทางด้านแรงงานนั้นนับตั้งแต่ พ.ศ. 2498 เป็นต้นมา จนได้ดำรงตำแหน่งรองอธิบดีกรมแรงงานเมื่อ พ.ศ. 2509 ปัจจุบันได้รับเชิญจากองค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO.) ให้ไปปฏิบัติหน้าที่ในฐานะผู้เชี่ยวชาญด้านแรงงาน นอกจากงานด้านแรงงานซึ่งเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบประจำแล้วยังได้รับเชิญจากมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาต่างๆ ให้ไปเป็นผู้บรรยายวิชาการแรงงานอยู่เสมอ ฉะนั้นผลงานและข้อเขียนทางวิชาการในเรื่องที่เกี่ยวกับแรงงานจึงเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป หนังสือ “แรงงานไทยกับอุตสาหกรรม” เป็นผลงานชิ้นหนึ่งที่ศาสตราจารย์นิคม เขียนขึ้นเพื่อเผยแพร่ให้แก่คนทั่วไปซึ่งสนใจ และต้องการรู้เรื่องเกี่ยวกับสภาพแรงงานของไทยซึ่งมักมีผู้ปรารภเสมอว่าวิชาการต่าง ๆ ที่สอนกันอยู่ตามมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาทุกวันนี้เป็นวิชาการซึ่งได้มาจากประสบการณ์ของฝรั่ง ไม่แน่ว่าจะนำมาใช้กับสภาพบ้านเมืองไทยได้แค่ไหน เอกสารและตำราล้วนแต่เป็นแบบอย่างของต่างประเทศทั้งสิ้น หากคนที่สนใจจะศึกษาค้นคว้า รวบรวมเรื่องของไทยได้น้อยเต็มที ถ้าเราไม่ศึกษาสภาพแท้จริงของเราแม้แต่ศึกษาคำรา และตัวอย่างฝรั่งว่าไปก็ไม่รู้จะนำวิชาการเหล่านั้นมาใช้กับบ้านเมืองไทยได้อย่างไร ด้วยไม่มีความรู้ในสภาพอันแท้จริงของไทย หนังสือ “แรงงานไทยกับอุตสาหกรรม” จึงเป็นความพยายามที่จะนำนักศึกษา นักวิชาการและผู้ที่เกี่ยวข้อง ให้หันมาสนใจเรื่องราวของไทยให้มากยิ่งขึ้น

คำว่า “แรงงาน” ซึ่งเป็นเนื้อหาของหนังสือเล่มนี้เป็นคำที่ใช้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Labour” มีความหมายได้หลายประการ ประการแรกหมายถึงการกระทำหรือความพยายาม (Effort) ของมนุษย์ในการผลิต แลกจ่ายสินค้าและบริการ ก่อให้เกิดผลในทางเศรษฐกิจกล่าวคือเป็นการมองแรงงานในลักษณะปัจจัยการผลิต (ปัจจัยในการผลิตได้แก่ ทุน ที่ดิน และแรงงาน เป็นต้น) ประการที่สอง หมายถึงบุคคลทุกคนที่มีส่วนในการผลิต ถือเป็นกำลังแรงงาน (Labour Force) ของประเทศ สำหรับประเทศไทยนับเอาประชากรที่มีอายุตั้งแต่ 11 ปีขึ้นไป ทั้งที่กำลังทำงานหรือกำลังหางานทำ นับเป็นกองกำลังแรงงานทั้งสิ้นและประการที่สามหมายถึง

ผู้ทำงานที่ได้รับค่าจ้างตอบแทน (Wage-carner) ซึ่งตรงกับคำว่า “ลูกจ้าง” นอกจากนี้ยังมีผู้
ใช้คำว่าแรงงานในความหมายที่แคบลงไปอีกคือหมายถึง ผู้ที่ทำงานโดยใช้กำลังกายซึ่งเรียกว่า
“กรรมกร” เนื่องจากแรงงานมีความหมายได้หลายประการดังกล่าว ศาสตราจารย์นิคม จึงได้
อธิบายขอบเขตของหนังสือว่า โดยทั่วไปหนังสือเล่มนี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคนไทยที่มีอายุ
ตั้งแต่ 11 ปีขึ้นไป ไม่ว่าจะเป็นชาวเขา ชาวสวน ชาวไร่ พักค้า แพทย์ พยาบาล ทนายความ
นักวิชาการ หรือข้าราชการ แต่เมื่อถึงส่วนที่ว่าด้วยสภาพการทำงานหนังสือเล่มนี้จะกล่าวถึง
เฉพาะผู้ทำงานเป็นลูกจ้างในธุรกิจเอกชนเท่านั้น โดยให้เหตุผลว่าการที่เลือกพิจารณาข้อเท็จจริง
ของบุคคลกลุ่มนี้ เพราะสภาพปัญหาของบุคคลกลุ่มนี้น่าเป็นห่วงโยมากกว่าคนกลุ่มอื่นและ
ประการสำคัญบุคคลกลุ่มนี้เป็นผู้มีส่วนสำคัญ ในการผลักดันการพัฒนากิจการอุตสาหกรรมและการ
เมืองของประเทศเป็นอันมา

ศาสตราจารย์ นิคม เรียบเรียงหนังสือ “แรงงานไทยกับอุตสาหกรรม” นี้ขึ้นโดยมีจุด
มุ่งหมายเพื่อเผยแพร่ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและแรงงานของไทย โดยเฉพาะ
ต้องการแสดงให้เห็นสภาพและปัญหาอันแท้จริงของแรงงาน ในกิจการอุตสาหกรรมตลอดจน
การดำเนินการของรัฐบาลในการแก้ปัญหาดังกล่าว จะได้เป็นแนวทางให้มีการศึกษาค้นคว้ากัน
ต่อไป หนังสือเล่มนี้มีทั้งหมด 6 บท 164 หน้า พร้อมด้วยภาคผนวกเป็นตารางสถิติทาง
เศรษฐกิจและทางสังคม และหนังสือประกอบบทความอีก 33 หน้า รวมเป็น 197 หน้า
มีเนื้อหาสาระแบ่งได้ 4 ส่วน ดังนี้—

ส่วนที่หนึ่ง สภาพเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของไทย ศาสตราจารย์นิคม ได้ชี้ให้เห็น
ว่า ในช่วงระยะเวลาสิบกว่าปีที่ผ่านมาฐานะทางเศรษฐกิจและความเจริญทางอุตสาหกรรม
ของไทยได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วมาก ผลผลิตของชาติ (Gross National Product) เพิ่มขึ้นใน
อัตราร้อยละ 8 ต่อปี รายได้ประชาชาติต่อหัวเพิ่มจาก 2,056 บาท ต่อปี ใน พ.ศ. 2503
เป็น 3,277 บาทต่อปี ในพ.ศ. 2513 และอัตราส่วนผลผลิตทางอุตสาหกรรมได้เพิ่มขึ้นจากร้อย
ละ 15.9 ของผลผลิตรวม (GNP) ใน พ.ศ. 2503 เป็นร้อยละ 21.8 ใน พ.ศ. 2510 ซึ่ง
ในขณะที่เดียวกันผลผลิตทางเกษตรก็ลดลงเรื่อย ๆ แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยกำลังมีแนวโน้ม
ที่จะพัฒนาไปในทางอุตสาหกรรมมากขึ้น แต่อย่างไรก็ดีในระยะสองปีที่ผ่านมา ความเจริญ
เติบโตทางเศรษฐกิจได้ลดต่ำลงเหลือร้อยละ 6-7 ต่อปี การพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมที่
ดำเนินมาแสดงให้เห็นว่าประเทศไทยกำลังจะประสบกับอุปสรรคที่สำคัญประการหนึ่ง ก็อุปสรรค
ทางด้านแรงงานในอนาคตอันใกล้ หากไม่รีบลงมือแก้ไขกันอย่างจริงจัง เพราะการพัฒนา

เศรษฐกิจโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาในสาขาอุตสาหกรรม จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยกำลังคน กำลังแรงงานที่มีฝีมือ มีความรู้ความชำนาญในเทคนิคใหม่ ๆ แต่ปรากฏว่าแรงงานของไทย ส่วนใหญ่ยังไม่มีคุณภาพดีเพียงพอ แรงงานฝีมือมีจำนวนน้อย นอกจากนี้ปัญหาเรื่องสภาพการทำงานและสภาพความเป็นอยู่ของแรงงานก็เป็นเรื่องที่ควรพิจารณาควบคู่กันไปด้วย

ส่วนที่สอง ประชากรและแรงงานของไทย จากการสำมะโนประชากร พ.ศ. 2503 ปรากฏว่าประเทศไทยมีประชากรประมาณ 26 ล้านคน และได้เพิ่มขึ้นเป็น 35 ล้านคน ใน พ.ศ. 2513 อัตราการเพิ่มของประชากรเฉลี่ยแล้วประมาณร้อยละ 3.2 ต่อปี ส่วนในกำลังแรงงาน เมื่อ พ.ศ. 2503 มีกำลังแรงงานประมาณ 13.7 ล้านคน ต่อมาใน พ.ศ. 2514 ได้เพิ่มขึ้นเป็น 15 ล้านคน อัตราการเพิ่มของแรงงานประมาณร้อยละ 2 ต่อปี ศาสตราจารย์นิคม ได้ชี้ให้เห็นว่า เนื่องจากการขยายตัวในกิจการอุตสาหกรรมมาก ทำให้อัตราส่วนของแรงงานที่ทำงานในกิจการอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้นด้วย เมื่อเปรียบเทียบกับกำลังแรงงานทั้งหมด ในขณะที่เดียวกันอัตราส่วนแรงงานในเกษตรกรรมก็มีแนวโน้มลดลงเรื่อย ๆ เพราะถูกกิจการอุตสาหกรรม ดึงดูดไป แรงงานในวงเกษตรกรรมลดลงจากร้อยละ 89 ของกำลังแรงงานทั้งหมดเมื่อ พ.ศ. 2480 เหลือร้อยละ 73.8 ใน พ.ศ. 2510 นอกจากนี้ศาสตราจารย์นิคม ยังได้ชี้ให้เห็นอีกว่า แรงงานหญิงและเด็กกำลังเข้ามามีบทบาทในกิจการอุตสาหกรรมมากขึ้นทุกวัน อุตสาหกรรมหลายประเภท เช่น กิจการก่อสร้าง กิจการทอผ้า กิจการยาง กิจการห้องเย็น กิจการขนมบึ่ง กิจการลูกกวาด และอาหารสำเร็จรูปต่าง ๆ ในปัจจุบันนิยมจ้างหญิงและเด็กเข้าทำงานเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ เพราะค่าจ้างแรงงานหญิงและเด็กต่ำ และนายจ้างสามารถควบคุมใช้งานได้ง่าย

ส่วนที่สาม สภาพการทำงานของแรงงานอุตสาหกรรมเป็นการเสนอข้อเท็จจริงในลักษณะการบรรยายเพื่อให้ผู้อ่านได้มองเห็นภาพแท้จริง ที่คนทำงานต้องเผชิญอยู่ในโรงงานและสถานประกอบการต่าง ๆ ในลักษณะเป็นการนำเอาประสบการณ์มาถ่ายทอด แต่เนื่องจากกิจการอุตสาหกรรมทั่วประเทศมีมากมายหลายประเภท แต่ละประเภทแต่ละท้องที่ก็มีสภาพการทำงานที่แตกต่างกัน การเสนอข้อเท็จจริงทั้งหมดเป็นเรื่องที่กระทำได้ยาก ศาสตราจารย์นิคม จึงเลือกเสนอเฉพาะกิจการอุตสาหกรรมหัตถกรรม (Manufacturing) และกิจการก่อสร้างในนครหลวงกับกิจการเหมืองแร่ในภาคใต้ โดยเสนอให้เห็นสภาพโรงงานทั้งขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ ลักษณะงาน เวลาทำงาน ค่าจ้าง ตลอดจนการรับประทานอาหารและการพักผ่อนหลับนอนของคนทำงาน ซึ่งกล่าวโดยสรุปได้ว่า สภาพการทำงานในสถานประกอบการขนาดกลาง

และขนาดเล็กส่วนมากยังไม่อยู่ในเกณฑ์ที่น่าพอใจ นายจ้างยังละเลยไม่พยายามปรับปรุงสภาพการทำงานให้เป็นไปตามมาตรฐานขั้นต่ำที่กฎหมายแรงงานกำหนด

ในเรื่องที่เกี่ยวกับค่าจ้าง ศาสตราจารย์นิคม ได้ชี้ให้เห็นว่าอัตราค่าจ้างโดยทั่วไปเปลี่ยนแปลงสูงขึ้นเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ไม่สัมพันธ์กับค่าครองชีพที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ในกิจการขนาดใหญ่ก็เพิ่งนำเอาเรื่องค่าครองชีพมาประกอบการพิจารณาปรับปรุงค่าจ้างเมื่อ 5-6 ปีมานี้เอง แต่สำหรับข้าราชการและลูกจ้างของรัฐจนกระทั่งปัจจุบันนี้ รัฐบาลก็ยังไม่มียุทธศาสตร์ค่าจ้างที่แน่นอนแต่อย่างใด

นอกจากนี้ศาสตราจารย์นิคม ได้กล่าวถึงปัญหาแรงงานไทยในอุตสาหกรรมที่สำคัญประการหนึ่งว่า แรงงานที่เข้าทำงานในกิจการอุตสาหกรรมส่วนมากยังไม่ได้มีใจรักและผูกพันกับชีวิตอุตสาหกรรมอย่างแท้จริง มีน้อยรายที่คิดจะยึดอาชีพในโรงงานเป็นอาชีพที่ถาวร จึงปรากฏว่ามีการย้ายงานและเข้าออกงานกันบ่อยๆ ปัญหานี้มีสาเหตุที่สำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรกสภาพการทำงาน และค่าจ้างไม่อยู่ในลักษณะที่จะช่วยให้คนงานยึดถือเป็นอาชีพที่ถาวรได้เต็มที่ ไม่มีหลักประกันความมั่นคง ความก้าวหน้าที่จะผูกคนไว้กับงาน ประการที่สอง ท่าทีของนายจ้างและฝ่ายจัดการซึ่งส่วนใหญ่ยังทำงานโดยใช้ระบบครอบครัว และมุ่งหวังกำไรในระยะสั้น

ส่วนที่สี่ บทบาทของรัฐบาลในด้านแรงงาน ศาสตราจารย์นิคมได้ชี้ให้เห็นว่าจากประสบการณ์ที่แล้มาแล้วมาในอดีต การดำเนินการของรัฐบาลในเรื่องเกี่ยวกับแรงงานส่วนใหญ่เป็นไปในลักษณะจำกัดมาก เมื่อมีปัญหาแรงงานเกิดขึ้นรัฐบาลจึงจะเข้าดำเนินการแก้ไข วางมาตรการหรือจัดหน่วยงานขึ้นรับผิดชอบเป็นคราวๆ ไป เมื่อปัญหานั้นบรรเทาลงก็เลิกทำกันไปไม่ได้มีการวางแผนหรือวางแผนนโยบายในเรื่องแรงงานอย่างต่อเนื่องกัน เช่น การออกข้อบังคับของกรมตำรวจ เมื่อ พ.ศ. 2494 เรื่อง ให้นายจ้างนำคนใช้ไปจดทะเบียนไว้ที่สถานีตำรวจ เพื่อเป็นการป้องกันคนใช้ลักขโมยทรัพย์สินของนายจ้าง และการประกาศนโยบายการมีงานทำ (Employment Policy) ของคณะราษฎร เมื่อ พ.ศ. 2475 พร้อมกับให้จัดตั้งแผนกจัดหางานและสำนักงานจัดหางาน เพื่อช่วยเหลือคนว่างงานเนื่องจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ เป็นต้นแต่สำหรับในปัจจุบันประเทศไทยได้มียุทธศาสตร์แรงงานที่แน่นอน และมีแผนเกี่ยวกับแรงงานกำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจด้วย โดยมีกรมแรงงานเป็นผู้รับผิดชอบในการบริหารงานทางด้านแรงงานแต่การบริหารงานทางด้านแรงงานนี้ยังประสบปัญหาที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ขอบเขต

ความรับผิดชอบของกรมแรงงานมีอยู่กว้างขวาง ต้องรับผิดชอบแรงงานจำนวนถึง 15 ล้านคนเศษ โดยเจ้าหน้าที่ไม่ถึง 500 คน สัดส่วนความรับผิดชอบกับจำนวนเจ้าหน้าที่ยังไม่เหมาะสมเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ซึ่งมีความเจริญทางอุตสาหกรรมใกล้เคียงกับประเทศไทย

เนื้อหาสาระของหนังสือ “แรงงานไทยและอุตสาหกรรม” ตรงตามแนวเรื่องที่คุณเรียบเรียงตั้งจุดมุ่งหมายไว้ว่า ตักตวงจะเผยแพร่ให้ผู้เกี่ยวข้องกับแรงงานได้แลเห็นสภาพอันแท้จริงของแรงงานไทย และปัญหาบ้านแรงงานในการพัฒนาอุตสาหกรรมไทย ยันที่จริงข้อเท็จจริงต่างๆ ที่นำมาเสนอในหนังสือเล่มนี้มีได้เป็นของใหม่ เพียงแต่ยังไม่มีผู้ทำการรวบรวมและนำเสนอเป็นหมวดหมู่เช่นนี้มาก่อน ปลดปล่อยให้กระจุกกระจายอยู่ตามรายงานและเอกสารของทางราชการทั่วไป การรวบรวมข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับแรงงานไว้ด้วยกันจะทำให้แลเห็นภาพแรงงานไทยได้ดีขึ้น ผู้วิจารณ์เห็นว่าการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับไทยนั้น ไม่ว่าจะ เป็นเพียงการรวบรวมข้อเท็จจริงจัดหมวดหมู่ หรือการเสนอข้อเท็จจริงในลักษณะบันทึกและถ่ายทอดประสบการณ์ก็ตาม จะช่วยให้ นักศึกษาและผู้สนใจได้เข้าใจในสภาพบ้านเมืองไทยชัดเจนยิ่งขึ้น อันจะเป็นแนวทางให้การพัฒนาประเทศได้เป็นไปในแนวทางของตนเองมากขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องลอกเลียนแบบฝรั่งเสมอไป ส่วนดีของหนังสือเล่มนี้อีกประการหนึ่งคือ การชี้ให้เห็นปัญหาต่างๆ ทางบ้านแรงงานที่ประเทศไทยจะต้องเผชิญในการพัฒนาอุตสาหกรรมในอนาคตอันใกล้ ซึ่งจะมีส่วนช่วยในการกระตุ้นให้รัฐบาลและผู้ที่เกี่ยวข้องหันมาสนใจและร่วมมือกันหาทางป้องกัน และแก้ปัญหาดังกล่าว

ในคำนำข้อบกพร่องของหนังสือเล่มนี้ เนื่องจากเนื้อหาสาระของหนังสือเป็นเรื่องการรายงานข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นจริง ๆ ผู้วิจารณ์จึงไม่อาจวิจารณ์เนื้อหาของหนังสือได้ถนัดจึงขออนุญาตเฉพาะการเสนอเรื่อง ซึ่งผู้วิจารณ์เห็นว่า มีข้อบกพร่องสำคัญที่หนังสือเล่มนี้เสนอแต่ข้อเท็จจริงเป็นส่วนใหญ่ การวิเคราะห์ข้อเท็จจริงที่รวบรวมมาได้ และการเสนอแนะเพื่อเป็นการแนะแนวทางแก้ไขปัญหามีเพียงส่วนน้อย จึงอาจทำให้ผู้อ่านมีความรู้สึกที่หนังสือเล่มนี้น่าจะยังไม่จบบริบูรณ์ อีกประการหนึ่งการเสนอข้อเท็จจริงในลักษณะเบียดเสียดกันเช่นนี้จะไม่ช่วยให้ผู้อ่านทั่วไปเข้าใจเรื่องได้โดยตลอด เมื่อย่านหนังสือเล่มนี้จะมีความรู้สึกว่าเนื้อหาสาระแน่นไป นอกจากนั้นข้อเท็จจริงที่นำมาแสดงหลายแห่งยังไม่ได้มีรับฐานให้เท่ากัน จึงยากแก่การที่ผู้อ่านจะวิเคราะห์เปรียบเทียบกันได้ เช่น ข้อเท็จจริงในเรื่องประชากรนับตั้งแต่ พ.ศ. 2503 ถึง พ.ศ. 2513 แต่ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับกำลังแรงงานนับตั้งแต่ พ.ศ. 2480 ถึง พ.ศ. 2514 และข้อเท็จจริง

จากการสำรวจแรงงานของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งสำรวจสถานประกอบการทุกแห่ง กับข้อเท็จจริงจากการสำรวจแรงงานของกรมแรงงาน ซึ่งสำรวจเฉพาะสถานประกอบการที่มีลูกจ้างตั้งแต่ 5 คนขึ้นไป เป็นต้น

อย่างไรก็ดี ผู้วิจารณ์เห็นว่า เป็นธรรมดาที่หนังสือทุกเล่มจะต้องมีข้อบกพร่องอยู่บ้างสรุปได้ว่าหนังสือ “แรงงานไทยและอุตสาหกรรม” ยังเป็นหนังสือที่ดีเหมาะสำหรับนักศึกษาและผู้สนใจในเรื่องเกี่ยวกับแรงงาน ทั้งในวงราชการและธุรกิจ ทั้งยังจะเป็นแนวทางให้ผู้สนใจศึกษาค้นคว้าเรื่องแรงงานไทยต่อไปอีกด้วย.

เดชา แก้วชาญศิลป์